

KREŠŤANSTVO

DEJINY NÁBOŽENSTVA,
KTORÉ ZMENILO SVET

EVA-MARIA SCHNURR (ZOST.)

Photo by © Caren Detje

Eva-Maria Schnurr (1974) je redaktorkou magazínu Der Spiegel, od roku 2017 zodpovedá za knižnú edíciu Dejiny. Po ukončení doktorského štúdia histórie písala napríklad pre týždenníky Die Zeit a Stern. Je editorkou viacerých kníh, medzi inými *Englands Krone* (Anglická koruna, 2014), *Das Christentum* (Kresťanstvo, 2018) a *Als Deutschland sich erfand* (Keď sa vymýšľalo Nemecko, 2019).

Historická identita Európy je spätá s kresťanstvom, ktoré výrazne ovplyvnilo jej myslenie, hodnoty a kultúru. Táto kniha ponúka rôzne pohľady na viac než dvetisíc rokov trvajúce dejiny náboženstva, ktoré zmenilo svet. Jej ambíciou je pochopiť vznik a rozvoj kresťanstva v kontexte historických procesov, politických a mocenských pohybov v minulosti, ako aj cez individuálne príbehy a subjektívnu reflexiu kresťanskej viery. Publikácia zároveň prekračuje historické rámce smerom k súčasnosti. Okrem iného si všíma pozíciu kresťanského náboženstva v aktuálnom spoločenskom dianí, a to aj v širších geopolitických súvislostiach.

Stručné dejiny najväčšieho svetového náboženstva aj pre neveriacich

Kresťanstvo vzniklo ako židovská sekta a uprostred sveta antických bohov nezadržateľne rástlo: pôvodne na štátny kult starého Ríma, neskôr na najrozšírenejšiu konfesiu na svete.

Čo bolo na kresťanstve po celé tie storočia také príťažlivé? Ako sa mu napriek všetkým tým bojom proti kacírom a štípeniam podarilo udržať jadro svojho učenia o spasení? A prečo sa kresťanstvo stalo jedným z hlavných faktorov európskej identity?

Autori nemeckého magazínu Der Spiegel, cirkevní historici a teológovia dokázali dve tisícročia vzostupu, reforiem, ale aj tápaní a slepých chodníčkov zhutniť do knihy zrozumiteľnej každému.

KNIŽNÁ
EDÍCIA
DENNÍKA

EVA-MARIA SCHNURR (ZOST.)

KREŠŤANSTVO

Dejiny náboženstva,
ktoré zmenilo svet

Autorský kolektív:

Cord Aschenbrenner, Markus Deggerich, Alexandra Gittermann,
Jens Glüsing, Christoph Gunkel, Nils Klawitter, Uwe Klußmann,
Susanne Koelbl, Joachim Mohr, Bettina Musall, Jan Puhl, Volker
Reinhardt, Judith Rosen, Klaus Rosen, Johannes Saltzwedel,
Andreas Urs Sommer, Michael Sontheimer

Das Christentum: Die Geschichte einer Religion, die die Welt verändert hat by Eva-Maria Schnurr (ed.): Cord Aschenbrenner, Markus Deggerich, Alexandra Gittermann, Jens Glüsing, Christoph Gunkel, Nils Klawitter, Uwe Klußmann, Susanne Koelbl, Joachim Mohr, Bettina Musall, Jan Puhl, Volker Reinhardt, Judith Rosen, Klaus Rosen, Johannes Saltzwedel, Andreas Urs Sommer, Michael Sontheimer

Copyright © 2018 by Deutsches Verlags-Anstalt, a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany and SPIEGEL-Verlag, Hamburg

Translation © Miloslav Szabó

Jacket photo © Michael Flippo/Adobe Stock

Design & Layout © Miro Čevela

Slovak edition © 2021 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-9992-57-87

Obsah

Predslov

Johannes Saltzwedel

Hrdinovia transcencie 15
Tajomstvo úspechu kresťanstva: vedelo sa vždy nano-
vo definovať.

Prvá časť

Od sekty ku kultu ríše

„Kresťanstvo bolo podvrtné a nebezpečné“ 31
Je považované za náboženstvo Západu. Prvé úspechy
však dosiahlo na Východe, hovorí v interview historik
Peter Frankopan.

Markus Deggerich

Čistý rez? 41
Raní kresťania sa sporili o princípy: smeli sa dať pokrs-
tiť len Židia, alebo mohli konvertovať aj pohania?

„Zvrhlá a bezuzdná povera“ 46
Ako rímski úradníci hľadeli na Ježišových prívržencov.

Johannes Saltzwedel

Lapači duší 48
V staroveku mali hľadači na výber medzi navzájom si
konkurujúcimi ponukami.

- Klaus Rosen**
Od zlodēja hrušiek k cirkevnému otcovi 52
V neskorej antike Augustín kládol základy vierouky
nového náboženstva. No vlastným životom zo začiatku
nešiel vôbec príkladom.
- Judith Rosen**
Túžba po dokonalosti 62
Prekvapujúce rozhodnutie bohatej Rimanky Melanie
- Klaus Rosen**
Modlitby za cisára 64
Ako sa kresťanstvo stalo v Ríme štátnym kultom.
- Cord Aschenbrenner**
Askéza v železnej košeli 67
Prví mnísi boli outsidersi. Ich príklad však už čoskoro
nasledovali iní.
- Johannes Saltzwedel**
„Od Otca splodený“ 79
O vyznanie viery sa viedli urputné boje.

Druhá časť

Medzi vierou a mocou

- Christoph Gunkel**
„Povznes sa, Rím!“ 83
Cisár Otto III. sníval o kresťanskom impériu. Jeho nápad
spojiť úrady pápeža a cisára však žalostne stroskotal.

Johannes Saltzwedel	
Až do konca sveta	92
O azda najzávažnejšom falzifikáte dejín	
Uwe Klufšmann	
Opora štátu	94
Byzantská východná cirkev sa rozišla s Rómom – a vtlačila pečať ríši ruských cárov.	
Uwe Klufšmann	
„Svätá povinnosť“	101
Prečo ruský prezident Putin potrebuje cirkev.	
Susanne Koelbl	
Vyhnanie z raja	103
Kresťania žili v Iraku dlhé storočia v mieri. Potom prišiel „Islamský štát“. Reportáž	
Jan Puhl	
Logické vysvetlenie Boha	114
Scholastici ako Tomáš Akvinský pristupovali k viere vedecky.	
Nils Klawitter	
Perzekučné šialenstvo	122
Inkvizícia poľovala na kacírov a heretikov. Dôsledky čítime dodnes.	
„Zarážajúca dvojtvárnosť“	129
Ako sa v priebehu storočí menil vzťah kresťanstva a svetskej vrchnosti? Interview s cirkevným historikom Volkerom Leppinom.	

Tretia časť

O reformátoroch a misionároch

Volker Reinhardt

A nech to aj čert vzal 143

Po reformácii viedli vierovyznania nemilosrdný zápas o dominantné postavenie. Smelo sa „pravé náboženstvo“ presadzovať násilím?

Johannes Saltzwedel

Aký slobodný je človek? 153

Korešpondencia Martina Luthera s Erazmom Rotterdamským

Alexandra Gittermann

Útočisko duše 156

Mystická duchovnosť Terézie z Ávily

Bettina Musall

Jedovatý had, slabé svetlo 160

Misionári v Číne agitovali za vieru pokojným spôsobom. Jeden z nich sa stal poradcom cisára.

Uwe Klufzmann

Dejú sa veľké veci 168

Pietisti bojujú proti protestantskému lipnutiu na zásadách

Joachim Mohr

„Zmysel a cit pre nekonečno“ 177

Berlínsky teológ Friedrich Schleiermacher spojil náboženstvo s rozumom.

Joachim Mohr

Tichá noc 182

Ako vznikli civilné Vianoce.

Štvrtá časť

S Bohom alebo bez neho?

Andreas Urs Sommer

Ancikrist 187
„Boh je mŕtvy,“ napísal filozof Friedrich Nietzsche – ale
čo tým myslel?

Michael Sontheimer

Vrhnúť sa medzi špice kolesa 198
Prostredníctvom Cirkvi vyznania Dietrich Bonhoeffer
kládol odpor nacistickému režimu.

Jens Glüsing

Orol a kura 202
Ako chceli teológovia oslobodenia v Latinskej Amerike
spojiť socializmus s náboženstvom

Klub čakateľov na spoločenský vzostup 210
Aká budúcnosť čaká kresťanstvo? Odpovedá sociológ
Detlef Pollack.

Kronika 215

Zoznam autorov 219

PodĎakovanie 221

Predslov

Vejiny kresťanstva sú fascinujúce, dokonca aj pre nekresťanov: toto spoločenstvo veriacich vzniklo pred viac než dvetisíc rokmi ako židovská sekta. Uprostred sveta antických bohov nezadržateľne rástlo a dnes ide celosvetovo o náboženstvo s najväčším počtom prívržencov.

Vplyv kresťanstva ďaleko presahuje duchovnú oblasť. Na viacerých svetadieloch, najmä v Európe, USA a Južnej Amerike, natrvalo charakterizovalo myslenie, hodnoty a kultúru. Výtvarné umenie, hudba, architektúra, filozofia a etika, to všetko bolo dlhé storočia pevne zviazané s náboženstvom. Na kresťanstvo sa odvolávajú názvy politických strán, neustále sa vzýva údajný „kresťanský Západ“. Ešte aj v dnešnej, do veľkej miery sekularizovanej prítomnosti cítime, ako veľmi viera vo vykúpenie zmenila svet. Kresťanstvo – vrátane tienistých stránok ako náboženské konflikty či prenasledovanie kacírov – neodmysliteľne patrí k historickej identite Európy.

Práve z pohľadu epochy, v ktorej sa náboženské väzby uvoľňujú, sa preto vynára otázka: čo bolo na kresťanstve po celé tie storočia také príťažlivé? Ako sa mu podarilo rozšíriť sa do oblastí s úplne odlišnými kultúrnymi podmienkami? Týmito otázkami sa zaoberajú autori tejto knihy. Rekonštruujú vývin kresťanstva naprieč storočiami, vysvetľujú rozdielne tradície a opisujú ďalší vývin náuky aj dôsledky, ktoré z toho pre spoločnosť vyplývali.

Johannes Saltzwedel, ktorý nesie hlavný podiel zodpovednosti za koncepciu tejto knihy, na úvod vysvetľuje základné, zdanlivo paradoxné tajomstvo úspechu náboženstva spásy: cirkev na jednej strane veľmi skoro kodifikovala kresťanskú náuku, regulovala všetko do najmenších detailov a znovu a znovu vytláčala odlišné vieroučné názory. Duchovné hľadanie a spochybňovanie starodávnych tradícií však na druhej strane zas a opäť uvoľňovalo nové prúdy, akým bola v roku 1517 reformácia Martina Lutera. Tie strhávali ľudí a udržiavali nažive vieru – a neustále týmto spôsobom obnovovali kresťanstvo z jeho vlastného vnútra.

Na začiatku pritom vôbec nebolo zrejmé, že kresťanstvo sa stane stelesnením západnej tradície. Svoje prvé misijné úspechy totiž slávalo na východe – až asi do roku 1300 žilo viac kresťanov v Ázii ako v Európe. Historik z Oxfordskej univerzity Peter Frankopan v rozhovore objasňuje, prečo sa tam kresťanstvo presadilo takto skoro a prečo dnes táto epizóda takmer upadla do zabudnutia.

Určujúce pre rozšírenie náboženstva boli nezriedka jednotlivé rozhodnutia – a ich dosah sa často prejavil až neskôr. Pôvodná obec okolo apoštolov Petra a Pavla zvädzala tvrdé spory o to, či kresťanmi smú byť len Židia alebo aj pohania. Markus Deggerich pochopil, do akej miery tieto spory určili ďalší vývin. Historik staroveku Klaus Rosen na príklade cirkevného otca Augustína rozpráva o tom, z akej náboženskej ponuky si mohli vyberať hľadači duchovna v neskorej antike a prečo ich voľba čoraz častejšie padala na kresťanstvo.

Duchovná sila či štátna autorita však neboli presvedčivé vždy – kresťanstvo sa presadzovalo i surovým násilím. Nils Klawitter vo svojom príspevku o inkvizícii opisuje kruté počínanie voči odpadlíkom a inovercom. Orgie násilia v mene náboženstva, ku ktorým došlo napríklad počas

tridsaťročnej vojny, opakovane vzbudzovali pochybnosti o oprávnenosti monopolu na pravdu, ktorý si náboženstvo nárokovalo. Kresťanstvu v Európe hrozilo, že stratí príťažlivosť: dokonca aj protestanti, ktorí sa pôvodne pustili do náboženskej obnovy, sa vedeli zariadiť pod vládu svetských kniežat. V tomto momente na scénu opäť vstupuje hnutie obnovy, ktoré chce vieru vo vykúpenie urobiť opäť príťažlivou. Pietisti propagovali vnútornú spiritualitu, vsádzajúc na náboženské cítenie. Osvietenský teológ Friedrich Schleiermacher sa, naopak, usiloval zmieriť náboženstvo s racionalitou, čím položil základy moderného protestantstva. A v 20. storočí vyvolal celosvetový rozruch pokus juhoamerických teológov oslobodenia zblížiť kresťanstvo so socializmom.

Táto kniha chce priniesť pohľady na vyše dvetisícročné dejiny kresťanstva, pochopiť jeho dospievanie a tým azda lepšie ozrejmiť aj čo-to súčasného vývinu. Kresťanské tradície sú možno prastaré, no kresťanstvo si svoju presvedčivosť uchovalo práve tým, že sa dokázalo vždy znovu definovať.

Želáme vám pútavé čítanie.

Hamburg, v júli 2018

Eva-Maria Schnurr

JOHANNES SALTZWEDEL

Hrdinovia transcencie

Kresťanstvo je na čele svetových náboženstiev už dlho – napriek mnohým potýčkam kvôli novým vierovyznaniám a kacírom. Môže za to asi jeho vnútorná rozmanitosť a schopnosť neochvejne a kriticky sa nanovo definovať.

Obžalovaný bol dobre pripravený. Obviňujú ho z odmietania náboženských presvedčení spoluobčanov? Okrem toho vraj verí v démonické sily. Sokrates, slávny a obávaný aténsky umelec v kladení otázok, odmietol výčitku bezbožnosti takmer s posmechom. Márne – súd ho odsúdil na smrť. Možnosť úteku odmietol a krátko nato vypil vo väzení pohár blenu.

To bolo v roku 399 pred n. l. Presne o dvetisíc rokov neskôr stál pred tribunálom ďalší údajný bohorúhač. Niekdajší mních Giordano Bruno hlásal, že vesmír je nekonečný a ukrýva množstvo svetov. Podľa žalobcov navyše popieral Ježišovu božskú podstatu, Máriino nepoškvrnené počatie, premenu chleba a vína na Kristovo telo a krv, ako aj večné zatratenie. 17. februára 1600 Bruna na rímskom Campo dei Fiori upálili.

Obaja kráčali na smrť vzpriamení: Sokrates vo svojom rozlúčkovom prejave dokonca žiadal, aby si ho odteraz na radnici uctievali ako čestného občana. A Bruno, ktorého nezlomili ani muky dlhoročného väzenia, diagnosticky

obrátil ostrie: „Možno vyslovujete nado mnou rozsudok s väčším strachom, než s akým ho ja prijímam.“

Rozhodujúce však je, čo oboch kacírov rozdeľuje. Sokrata obvinili, že „neverí v bohov, v ktorých verí štát, ale vo všeličo nové, démonické“ – žalobcovia sa pritom nemohli odvolať na nijaké paragrafy. Brunovi inkvizítori sa, napak, dôkladne držali cirkevných a občianskych zákonníkov. Kým aténsky mysliteľ nebol bez šance na oslobodzujúci rozsudok, rímski právni experti tlačili obeť do kúta v mene trojjediného Boha, presne podľa pravidiel dogmatického umenia.

V Sokratovom helénskom svete podľa starých predstáv každý mestský štát obývala nadprirodzená bytosť, rovnako ako každý prameň a každú rastlinu. Posvätné či božské bolo prakticky všetko. Viera sa prejavovala úkonom, rituálom a všetko ostatné bolo vecou zasvätenia.

V Brunových časoch bola cirkevná náuka čo najpresnejšie reglementovaná. Teológovia celé storočia cizelovali dôkazy o tom, čo sa smie nazývať kresťanským. Keď sa niekto dostal do rozporu s touto náukou, strážcovia viery s ním nezaobchádzali v rukavičkách – zvlášť teraz nie: rímska cirkev sa po neúprosňch konfesiónálnych vojnách dostávala do defenzívy. V rokoch 1545 až 1563 na Tridentskom koncile opätovne potvrdila svoje exkluzívne spasiteľské nároky, i keď pochybnosti o nich s Lutherovou reformáciou nevyhasli.

Prečo to zašlo až takto ďaleko? Nechcelo byť kresťanstvo uprostred antickej duchovnej rozmanitosti ako spoločenstvo lásky k blížnemu jasnou alternatívou dosť amorálnych božských svetov Rimanov a Grékov? Nové náboženstvo, pôvodne odnož judaizmu, vystupovalo ako monoteistická náuka o spáse, ktorá očakávala skorý príchod Božieho súdu a svojim prívržencom sľubovala vykúpenie z trápenia pozemského bytia. „Radostná zvest“ (preklad pôvodne latin-

ského slova evanjelium) hlásala, že viera v Ježiša očisťuje od hriechov v dôsledku smrteľnej obete a zmŕtvychvstania Spasiteľa. Ako sa niečo také mohlo zvrhnúť na úzkoprýsý dogmatizmus a poľovačku na kacírov?

Ak chceme nájsť vysvetlenie, musíme mať na zreteli udivujúci vývin kresťanstva. Jeho vzostup na štátne náboženstvo Rímskej ríše a jej provincií spôsobil v roku 380 n. l. jeden z najväčších prevratov v dejinách ľudstva – na znázornenie rozmerov tejto mentálnej zmeny stačí spomenúť iba niektoré z množstva aspektov tohto prevratu.

Spomeňme len úplný obrat v chápaní sveta: kedysi pociťovalo život ako strastiplnú skúšku pred vyslobodzujúcim odchodom na druhý svet nanajvyš niekoľko roztrúsených sektárov, teraz sa však náuka o koniec koncov hriešnom pozemskom svete stala verejným krédom, modlitba k vykupiteľovi úradným rítom.

Alebo hlboká premena v živote spoločnosti: na začiatku epochy cisárstva, uprostred fascinujúcej náboženskej rozmanitosti, boli kresťania považovaní za podozrivú sektu s archaickými sklonmi, ktorú bolo treba spútať, ba potierať. Od čias cisára Konštantína Veľkého sa z kedysi prenasledovaných stala nová vedúca vrstva – počas rozpadu ríše biskupi vo svojich regiónoch dokonca preberali svetskú moc.

Už prechod ku kodifikovanému náboženstvu, odvolávanie sa na Sväté písmo, ktorého súčasťou sa odteraz zbierali, prekladali, vykladali a komentovali, ďalekosiahle zmenil charakter kresťanskej spirituality. Kresťanstvo však v neposlednom rade prevrátilo naruby pomery v myslení. Mnohých veriáckich iritovalo, že všemocný Boh nestrpel, ako už u Židov, vlastné zobrazovanie, rovnako zarážala postupná smrť vykupiteľa na kríži, príbeh o jeho zmŕtvychvstani a predovšetkým ťažko pochopiteľná náuka o Trojici, teda o jednote Boha otca, syna Ježiša a Svätého ducha.

Nové kresťanské koncepty napriek tomu prekvapujúco rýchlo prevrstvili niekdajšiu mnohorakosť mýtov a kultov. Miesto veštenia, praktizovaného za čias Sokrata v Dode-ne a v Apolónovej svätyni v Delfách, zaujalo očakávanie skorého druhého príchodu Krista na Zem, sprevádzané múdrosťou prorokov Starého zákona, prevzatého z judaizmu. Posvätné spisy odteraz zaručovali spôsob, akým spolu súviselo božské a ľudské. Zvieratá sa už neobetovali, ale oltáre spolu s modlitebnými úkonmi existovali ďalej. Postupne sa stalo dobrým zvykom spovedať sa z hriechov a kajať sa. Miesto antických silákov ako Herakles, ktorých uctievali ako bohov, zaujali apoštoli, mučeníci a iné vzory. Zatiaľ čo kedysi ľudia pripisovali nadpozemskú moc bohyniam, teraz sa obracali na Máriu a ženské svätice.

Pestrý svet obrazov a ság polyteistickej antiky nahradili prosté symboly, predovšetkým kríž. Kresťania, obklopení nepriateľským prostredím, sa zblížovali v znamení ryby: figúra, tvorená dvoma oblúkmi, odkazovala na grécke slovo *ichthys* (ryba) – zasvätení vedeli, že ide o skratku *Iésús Christos Theú Huiós, Sótér* (Ježiš Kristus, Syn Boží, Spasiteľ). Veľmi rýchlo sa rozšíril aj obraz Ježiša ako Dobrého pastiera pasúceho svoje ovečky.

Tieto nové obrazy – pôsobiace na kultivovaných Grékov a Rimanov dosť prostoducho – dopĺňal radikálne nový prístup k jazyku. Rečnícke umenie bolo celé storočia nelen základom politickej komunikácie, ale vyššieho vzdelania vôbec. Texty, písané hrubou, praobyčajnou gréčtinou z Blízkeho východu, mali byť odrazu vznešenejšími ako všetky tragédie, veršované eposy a iné slovesné umelecké diela oslavujúce svet olympských bohov, navyše pravdivejšími, užitočnejšími a väčšmi naplňajúcimi útechou než filozofia, vycibrená v dlhej tradícii škôl a spravidla aj smerodajná pre umenie života.

Kresťanskí intelektuáli, napríklad Klement Alexan-